

ВИРОБНИЧИЙ І МАРКЕТИНГОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ І КОРПОРАЦІЙ НА РИНКУ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ

MANUFACTURING AND MARKETING POTENTIAL AGRICULTURAL ENTERPRISES AND CORPORATIONS IN THE FOOD PROMOTION MARKET

УДК 658.8:338.439

Ігнатенко М.М.

д.е.н., професор,
завідувач кафедри економіки
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

Бритвенко А.С.

к.е.н., доцент, доцент кафедри
економіки і фінансів
Бердянський університет менеджменту
і бізнесу

Ignatenko Nikolay

Pereiaslav-Khmelnytsky Hrygorii
Skovoroda State Pedagogical University

Brytvienco Anastasiia

Berdiansk University of Management and
Business

У статті висвітлено особливості й проблеми формування виробничого й маркетингового потенціалу тваринницької продукції аграрних підприємств і корпорацій. Визначено їх структуру, динаміку останніх років, а також оцінено та проаналізовано кількісні показники в натуральних і відносних величинах у динаміці за маркетинговими роками. Відзначено тенденції значного збільшення агрокорпорацій у їх формуванні та розвитку з визначенням відповідних рейтингів за видами продукції. Обґрунтовано значну роль кормовиробництва у збільшенні обсягів та підвищенні якості продукції. Сформульовано висновки про збереження агрокорпораціями провідних позицій у розвитку виробничого та маркетингового потенціалу, зокрема, тваринницької продукції на продовольчому ринку. Виробничий та маркетинговий потенціал аграрних підприємств та корпорацій України зосереджує майже дві третини поголів'я великої рогатої худоби. В них постійно зберігається тенденція підвищення інтенсивності господарювання. Виявлено, що потенціал виробництва й маркетингу яєць є найбільш корпоративізованим в аграрній галузі, а агрохолдинги мають високий рівень продуктивності в цій сфері.

Ключові слова: аграрні підприємства, корпорації, маркетинговий та виробничий потенціал, продовольча продукція, ринок, рейтинги, розвиток.

В статті освіщені особливості й проблеми формування виробничого

и маркетингового потенциала животноводческой продукции аграрных предприятий и корпораций. Определены их структура, динамика последних лет, а также оценены и проанализированы количественные показатели в натуральных и относительных величинах в динамике по маркетинговым годам. Отмечены тенденции значительного увеличения агрокорпораций в их формировании и развитии с определением соответствующих рейтингов по видам продукции. Обоснована значительная роль кормопроизводства в увеличении объемов и повышении качества продукции. Сформулированы выводы о сохранении агрокорпорации ведущих позиций в развитии производственного и маркетингового потенциала, в частности, животноводческой продукции на продовольственном рынке. Производственный и маркетинговый потенциал аграрных предприятий и корпораций Украины сосредотачивает почти две трети поголовья крупного рогатого скота. В них постоянно сохраняется тенденция повышения интенсивности хозяйствования. Выявлено, что потенциал производства и маркетинга яиц является наиболее корпоративизованным в аграрной отрасли, а агрохолдинги имеют высокий уровень производительности в этой сфере.

Ключевые слова: аграрные предприятия, корпорации, маркетинговий и производственный потенциал, продовольственная продукция, рынок, рейтинги, развитие.

The article highlights the peculiarities and problems of the formation of production and marketing potential of livestock products of agrarian enterprises and corporations. Food production of livestock has not only productive but also social significance for the economy of agrarian enterprises, individual regions, and the whole country. Its functional purpose is to provide the population with such kinds of food products as milk, various kinds of meat, eggs, processing industry – raw materials. Their structure, dynamics of the last years have been determined, and the estimation and analysis of quantitative indicators in natural and relative values in the dynamics of marketing years have been carried out. The tendencies of a significant increase of agro-corporations in their formation and development with the definition of corresponding ratings according to the types of products are noted. It is substantiated a significant role of fodder production in increasing volumes and improving the quality of products. The production and marketing potential of agrarian enterprises and corporations of Ukraine is concentrated in almost two thirds of the livestock population. In them, there is a persistent tendency to increase the intensity of management. On the part of large agro holdings, a significant amount of meat cattle supply was formed at the expense of companies specializing in dairy or meat and dairy cattle breeding. By focusing on the development of highly productive dairy and meat and dairy livestock sectors, the corporate sector is gradually withdrawing from the turnover of low-productive and inefficient resources, which in the future will lead to a gradual decline in cattle population. Also, the corporate sector in livestock production is characterized by a tendency to increase milk production. In the country's agriculture, the processes of its industrialization are continuing: more than half of the milk comes from processing agricultural enterprises. It is determined that this market can be considered a market with a high level of corporatization. It is revealed that the potential of production and marketing of eggs is the most corporatized in the agrarian sector and agro holdings have a high level of productivity in this area.

Key words: agrarian enterprises, corporations, marketing and production potential, food products, market, ratings, development.

Постановка проблеми. Продовольча продукція тваринництва має не тільки виробниче, але й соціальне значення для економіки аграрних підприємств, окремих регіонів, всієї країни. Її функціональне призначення полягає в забезпеченні населення такими видами продуктів харчування, як молоко, різні види м'яса, яйця, переробна промисловість, тобто сировина. Однак упродовж останніх років спостерігаються нестабільні тенденції в розвитку галузі. Перш за все це пов'язане з відсутністю ефективних стратегій використання виробничого й маркетингового потенціалу аграр-

них підприємств у тваринництві, слабкою державною підтримкою малих та середніх товаровиробників, скороченням внутрішнього споживання та нерозвиненістю каналів збуту продукції, невідповідністю системи контролю й нагляду за якістю вітчизняної сировини сучасним вимогам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку та функціонування підприємств тваринницької галузі, продовольчої продукції тваринництва присвячені наукові дослідження вітчизняних вчених, зокрема роботи С. Азізова, В. Бойка, М. Бублика, С. Добровольської, М. Зубця, М. Ігна-

тенка, С. Кваші, Ю. Кернасюка, С. Коляденко, І. Ксьонжик, Л. Мармуль, О. Маслака, В. Месель-Веселяка, М. Місюка, І. Романюк, Н. Рунчевої. Проте використання їх виробничого та маркетингового потенціалу потребує подальших розробок.

Постановка завдання. Мета статті полягає у виявленні особливостей формування й тенденції розвитку виробничого та маркетингового потенціалу аграрних підприємств і корпорацій на ринку продовольчої продукції задля його оптимізації на перспективу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виробничий та маркетинговий потенціал аграрних підприємств з виробництва продовольчої продукції тваринного походження характеризується значними величинами, але нерівноважними тенденціями розвитку [1, с. 174]. У 2017 р. в Україні нараховувалось 4534,0 тис. голів великої рогатої худоби, що на 111,9 тис. голів, або на 2,4%, менше порівняно з початком 2014 р., зокрема у господарствах населення – 3096,5 тис. голів (на 42,9 тис. голів, або на 1,4% менше). У сільськогосподарських підприємствах поголів'я великої рогатої худоби скоротилось на 69,0 тис. голів (на 4,6%). Поголів'я корів в аграрних підприємствах (565,4 тис. голів) зменшилось на 1,7%, у господарствах населення (1943,4 тис. голів) – на 1,8%, що зумовило загальне скорочення показника на 1,8%, або на 45,5 тис. голів. Поголів'я свиней збільшилось на 4,6%, становлячи на кінець року 7922,2 тис. голів, зокрема в аграрних підприємствах – на 9,1% (3878,9 тис. голів), у господарствах населення – на 0,6% (4043,3 тис. голів).

В аграрних підприємствах це відбулося за рахунок зростання обсягів вирощування свиней (на 14,8%) та птиці всіх видів (на 13,2%). Середньодобові прирости великої рогатої худоби на вирощуванні, відгодівлі та нагулі збільшились на 0,8%, свиней – на 5,8%, становлячи 508 г та 474 г відповідно. Якщо тут зберігалась тенденція підвищення інтенсивності господарювання (загальні обсяги вирощування худоби та птиці перевищували обсяги реалізації тварин на забій на 5,5%), то у господарствах населення, як і в попередні роки, обсяги реалізації худоби та птиці на забій випереджали обсяги їх вирощування.

Загальне виробництво м'яса (в забійній вазі) у 2017 р. становило 2,4 млн. т, що на 8,1% більше порівняно з 2016 р. Зростання виробництва м'яса спостерігалось як в аграрних підприємствах (на 170,1 тис. т, або на 13,4%), так і в господарствах населення (на 9,7 тис. т, або на 1,0%). У структурі виробництва м'яса сільськогосподарськими підприємствами найбільшою залишається питома вага м'яса птиці всіх видів (67,1% загального обсягу), а господарства населення віддавали перевагу виробництву свинини (40,7%) та яловичини й телятини (33,5%). Для галузі скотарства в її м'ясній скла-

довій динамічній тенденції розвитку або спаду нині не є характерними. Ситуація на ринку яловичини майже повністю залежить від процесів та структурних змін, що відбуваються в суміжній галузі, а саме молочного та м'ясо-молочного скотарства, для яких яловичина є побічним продуктом.

Маркетингова й виробнича ситуація з вирощуванням великої рогатої худоби на м'ясо залишається під впливом структурних змін галузі й ринку, пов'язаних з переходом більшості виробників у сегмент виробництва молока [2, с. 15]. Роблячи ставку на розвиток високопродуктивних молочних та м'ясо-молочних напрямів скотарства, виробники поступово виводять з обігу малопродуктивні та неефективні ресурси. У такій ситуації в найближчі два-три роки можна чекати подальшого поступового зниження поголів'я ВРХ зі стабілізацією на рівні 1,45-1,47 тис. голів. При цьому частка поголів'я корів складе не менше 40,0% у структурі ВРХ.

Загалом в Україні сільськогосподарські підприємства переважно за рахунок вирізання поголів'я збільшили обсяги реалізації ВРХ на забій до 187 тис. т, або на 13,6%. Сукупні обсяги виробництва яловичини в корпоративному секторі у 2015 р. оцінювались в 47,6 тис. т. Частка в загальному виробництві порівняно з минулим роком скоротилась із 7,3% до 6,5%. У корпоративних великих аграрних підприємствах спеціалізація на виробництві яловичини залишається перспективною й надалі, що наочно підтверджується динамікою обсягів виробництва.

Впродовж останніх років вона залишається стабільною. Це при тому, що в Криму на анексованій території залишився один з найбільших тваринницьких комплексів країни, який входить до складу агрохолдингу «МХП». Також виробничі активи у галузі тваринництва має «HarvEast». Без урахування цих потужностей обсяги виробництва яловичини склали трохи більше 43 тис. т. Значний обсяг пропозиції м'яса ВРХ формується за рахунок компаній, які спеціалізуються на молочному або м'ясо-молочному скотарстві.

З огляду на складність виробничо-економічних процесів, необхідність мобілізації значних обсягів оборотних коштів, невизначеність попиту на споживчому товарному ринку великотоварним м'ясним скотарством займаються не всі великі агрокорпорації [3, с. 94]. Так, це агрохолдинг «МХП», у якому розвиток скотарства був виділений в окремий виробничий напрям на базі незалежного інтегрованого підприємства «Дружба народів» (АР Крим). У «Ukrland Farming» спеціалізованим м'ясним скотарством займається їх основний сільськогосподарський актив, а саме компанія «Райз».

Відзначимо, що раніше корпорація «Ukrland Farming» анонсувала розвиток галузі м'ясного скотарства, але нині вона змістила акценти на розвиток молочного й м'ясо-молочного скотарства. З великих агрокомпаній також необхідно виділити агрохолдинг

«Агрейн» і його структурний підрозділ «Агрікор Холдинг», який входить в трійку провідних підприємств країни серед тих, що спеціалізуються на вирощуванні м'ясних порід великої рогатої худоби. Також м'ясним скотарством, проте в значно меншому обсязі займаються компанії «Сварог» та «Агропродінвест».

З компаній, що не увійшли до 15 вказаних раніше провідних агрокорпорацій, необхідно виділити «ВВ Холдинг», що є компанією, яка в найближчі два роки може увійти до десяти найбільших виробників ВРХ, а також «Агроінвестгруп». З найбільш істотних втрат 2015 р. у галузі виробництва м'яса ВРХ слід назвати вихід з ринку компанії «OSI Group». Негативна рентабельність виробництва на тлі постійного удорожчання кормів змусила компанію практично повністю позбавитися від скотарства, вирізавши практично все поголів'я ВРХ. У 2010 р., однак, компанія входила в число 5 найбільших виробників країни.

Спеціалізацію корпоративного сектору на виробництві молока представляють або агрохолдинги з інтегрованим виробництвом «Астарт», «Українська молочна компанія», «ІМК», «Агропродінвест», або ті, що мають значні виробничі ресурси у м'ясо-молочному скотарстві, такі як «Harveast», «ПриватАгроХолдинг», «Агрофірма «Шахтар»». Часто останні формують обсяги виробництва за рахунок консолідації великої кількості дрібних та середніх ферм [4, с. 12].

Особливо значною концентрацією у великих агрокорпорациях характеризується виробництво яловичини. Майже 75,0% його потенціалу зосереджують лише 15 найбільших агрохолдингів. У 2017 р. вони забезпечили виробництво 33 тис. т продукції, що більше порівняно з минулим роком на 2,8%. Відзначимо, що з 15 найбільших виробників яловичини 13 увійшли в рейтинг 15 найбільших молочних компаній. Це також опосередковано підтверджує той факт, що більшість виробників орієнтується саме на молочне та м'ясо-молочне скотарство.

У скотарстві, як і в свинарстві, впродовж останніх десяти років зберігається тенденція поступового скорочення кількості суб'єктів господарювання. Проте якщо в свинарстві зменшення кількості підприємств, що здійснюють виробничу діяльність, було пов'язане з позитивними процесами консолідації та зростанням розмірів, то в скотарстві основні причини, що впливали на їх скорочення, відображали переважно негативний маркетинговий сценарій для галузі загалом [5, с. 8].

Молоко – це один з основних продуктів на продовольчому ринку в Україні, який формує близько 11,0% виробничого потенціалу галузі, однак водночас у країні продовжується негативна тенденція скорочення поголів'я корів. На початок 2017 р. їх кількість складала 2,6 млн. голів, що на 0,8% менше минулорічних показників. Незважаючи на скорочення поголів'я, виробництво молока збільшилося на 2,7%, або до 11,4 т, що свідчить про підвищення його продуктивності. Спостерігається тенденція до

збільшення виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах (13,0%). Водночас поліпшується якість молока. У 2016 р. частка сільськогосподарських підприємств у структурі постачань молока на переробку склала 48,0%. Однак за I квартал 2017 р. їх частка в промисловій переробці досягла вже 57,0%. При цьому очікується продовження механізації та автоматизації виробництва молока в майбутньому. 2017 р. був для розвитку галузі досить успішним. Високі закупівельні ціни дали змогу виробникам отримати більший дохід, а високі врожаї понизили ціни на корми в другому півріччі.

В сучасних умовах у країні продовжується процес індустріалізації виробництва молока, адже більше половини молока поступає на переробку від сільськогосподарських підприємств. Оскільки це досить велика кількість сировини надходить від приватних господарств, їх роль не слід недооцінювати. В умовах ринкової економіки господарствам населення стає все складнішим конкурувати з промисловими виробниками, тому все більшого значення набувають процеси їх інтеграції та кооперації [6, с. 248]. На початок 2017 р. в Україні були зареєстровані 290 молочних кооперативів, з яких тільки 69,0% діючих. Кількість діючих заготівельно-збутових кооперативів склала 121. Найбільша кількість цих об'єднань розташована в Черкаській (33) та Вінницькій областях (18 кооперативів).

Виробництво молока в Україні за 2017 р., згідно зі статистичними даними, склало 11,5 млн. т. При цьому 75,0% загального виробництва молочної продукції припадають на 20 найбільших агрокорпорацій. Провідні позиції займала корпорація «Данон Україна». Високі темпи розвитку були характерні для об'єднань «Галичина» та «Тернопільський молокозавод». Розвиток м'ясо-молочної галузі спирався на інноваційне кормовиробництво.

У 2017 р. в Україні вирощено 1311 тис. т (живої ваги) птиці всіх видів. З них реалізовано на забій 1261,4 тис. т живої ваги м'яса птиці всіх видів. Щодо показника минулого року, то обсяг реалізованої на забій птиці збільшився на 11,8%, або на 133,4 тис. т. Також було реалізовано на забій 1199,1 тис. т живої ваги бройлерів. Порівняно з 2016 р. обсяг реалізованого на забій м'яса бройлерів також збільшився на 12,4%, або на 132,3 тис. т. Справжнім монополістом є агрохолдинг «Миронівський хлібопродукт», який забезпечує виробництво понад 51,0% м'яса птиці в країні. У 2017 р. зафіксоване найвище за роки незалежності виробництво яєць, а саме 19,6 млрд. шт. Порівняно з 2016 р. виробництво яєць збільшилося на 2,6%. Це відбулося за рахунок зростання в аграрних підприємствах на 2,1%, або до 12,2 млрд. шт., за зменшення несучості курей-несучок з 293 до 289 яєць, або на 1,4%, а також у господарствах населення, а саме на 3,5%. Обсяг виробництва на одну особу – споживача яєць від птиці всіх видів у 2017 р. становив 431 шт.

Протягом 2017 р. на переробні підприємства загалом надійшли 1724,3 тис. т живої ваги худоби та птиці, що на 15,1% більше, ніж за 2016 р. Також було поставлено 4570,2 тис. т молока та молочних продуктів (на 3,1% менше). Із загального обсягу надходжень продукції тваринництва на переробні підприємства використано для переробки 1241,2 тис. т власно вирощеної худоби та птиці (на 18,0% більше, ніж у 2014 р.) та 19,2 тис. т власно виробленого молока, тобто у 2 рази більше.

За попередніми підсумками господарської діяльності сільськогосподарських підприємств (крім малих) у 2017 р. рівень рентабельності їх основної діяльності (без урахування бюджетних дотацій та доплат) загалом склав 11,5% проти 20,2% у попередньому році. У галузі тваринництва, як і в попередньому році, було рентабельним вирощування свиней на м'ясо й виробництво молока та яєць. Порівняно з 2016 р. прибутковість молока збільшилася з 2,3% до 13,4%, але зменшилася прибутковість виробництва яєць з 52,6% до 47,6%, вирощування свиней на м'ясо з 2,0% до 0,2%.

У 2016 р. вирощування сільськогосподарських тварин на м'ясо залишалось неефективним [7, с. 14]. Так, ще більш збитковим стало виробництво м'яса великої рогатої худоби, рентабельність якого становила -43,2% проти -29,5% у 2016 р., птиці – -9,9% проти -7,2%. Проте зменшилася збитковість вирощування на м'ясо вівець та кіз, яка становила -33,9% проти -40,0% у 2016 р. Також у звітному році було зафіксовано зниження рівня рентабельності виробництва вовни до -73,0% проти -61,0% у 2015 р. Це свідчить про необхідність посилення маркетингового потенціалу аграрних підприємств у цьому напрямі на продовольчому ринку.

Висновки з проведеного дослідження. Виробничий та маркетинговий потенціал аграрних підприємств та корпорацій України зосереджує майже дві третини поголів'я великої рогатої худоби. В них постійно зберігається тенденція підвищення інтенсивності господарювання. З боку великих агрохолдингів значний обсяг пропозиції м'яса ВРХ формувався за рахунок компаній, які спеціалізуються на молочному або м'ясо-молочному скотарстві. Роблячи ставку на розвиток високопродуктивних молочних та м'ясо-молочних напрямів тваринництва, корпоративний сектор поступово виводить з обігу малопродуктивні й неефективні ресурси, що в подальшому приведе до поступового зниження поголів'я ВРХ.

Також для корпоративного сектору у тваринництві характерною є тенденція до збільшення виробництва молока. У сільському господарстві країни продовжуються процеси його індустріалізації, адже більше половини молока надходить на переробку від сільськогосподарських підприємств. Визначено, що цей ринок можна вважати ринком з високим рівнем корпоративізації. Виявлено, що потенціал виробництва й маркетингу яєць є найбільш кор-

поративним в аграрній галузі, а агрохолдинги мають високий рівень продуктивності в цій сфері.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Добровольська С. Розвиток тваринництва сільськогосподарських підприємств: зміни у структурі галузі. *Сталий розвиток економіки*. 2012. № 2. С. 173-176.
2. Мармуль Л., Аранчій Я. Методологічні аспекти визначення економічної ефективності ветеринарної діяльності у тваринництві. *Економіка АПК*. 2014. № 9. С. 14-18.
3. Ксьонжик І. Тваринництво: розвиток та перспективи залучення фінансових ресурсів. *Облік і фінанси АПК*. 2012. № 1. С. 93-95.
4. Ігнатенко М., Рунчева Н. Процеси ресурсозабезпечення спеціалізації та концентрації виробництва в корпоративних агроформуваннях. *Економіка та держава*. 2017. № 1. С. 10-14.
5. Коляденко С. Організаційно-економічні засади тваринницької продукції в Україні. *Сталий розвиток економіки*. 2011. № 6. С. 6-10.
6. Дієсперов В. Ефективність виробництва сільськогосподарського підприємстві : монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2008. 340 с.
7. Романюк І. Особливості відтворювального процесу в аграрному секторі. *Агросвіт*. 2016. № 11. С. 12-15.

REFERENCES:

1. Dobrovols'ka, S. (2012) Rozvytok tvarynnytstva sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstvakh: zminy u strukturi haluzi [Development of livestock farming in agricultural enterprises: changes in the structure of the industry]. *Stalyi rozvytok ekonomiky*, vol. 2, pp. 173-176 (in Ukrainian).
2. Marmul' L., Aranchiy Ya. (2014) Metodolohichni aspekty vyznachennya ekonomichnoyi efektyvnosti veterynaranoi diyal'nosti u tvarynnyts'vi [Methodological aspects of determining the economic efficiency of veterinary activity in livestock breeding]. *Ekonomika APK*, vol. 9, pp. 14-18 (in Ukrainian).
3. Ks'onzhik I. (2012) Tvarynnytstvo: rozvytok ta perspektyvy zaluchennya finansovykh resursiv [Livestock: development and prospects of attracting financial resources]. *Oblik i finansy APK*, vol. 1, pp. 93-95 (in Ukrainian).
4. Ihnatenko M., Runcheva N. (2017) Protsey resursozabezpechennya spetsializatsiyi ta kontsentratsiyi vyrobnytstva v korporatyvnykh ahroformuvannyakh [Processes of resource maintenance of specialization and concentration of production in corporate agribusiness]. *Ekonomika ta derzhava*, vol. 1, pp. 10-14 (in Ukrainian).
5. Kolyadenko S. (2011) Orhanizatsiyno-ekonomichni zasady tvarynnyts'koyi produktsiyi v Ukrayini [Organizational and economic principles of livestock production in Ukraine]. *Stalyi rozvytok ekonomiky*, vol. 6, pp. 6-10 (in Ukrainian).
6. Dyesperov V. (2008) *Efektynnist' vyrobnytstva sil's'kohospodars'koho pidpryyemstvi* [Efficiency of agricultural enterprise production]. Kyiv : NNTS "IAE".
7. Romanyuk I. (2016) Osoblyvosti vidtvoryval'noho protsesu v ahrohomu sektori [Features of the reproduction process in the agricultural sector]. *Ahrosvit*, vol. 11, pp. 12-15 (in Ukrainian).